

DATORIE ȘI SLUJIRE SFÂNTĂ. MISIUNEA PREOȚILOR MILITARI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1916-1918)¹

PROFESOR PARASCHIVESCU EUGENIA
COLEGIUL TEHNIC „PETRU MAIOR”, BUCUREȘTI

"Preoții de armată și-au făcut mai mult decât datoria; este o cinste pentru cler că alături de ostași au făcut mai mult decât li s-a cerut pentru Țară și Neam" (Generalul Constantin PRESAN)

Activitatea pastoral-misionară a preoților militari în timpul Primului Război Mondial, precum și statutul Serviciului Religios al Armatei, care a coordonat această activitate, este un subiect care se regăsește mai puțin în cercetarea teologică sau în studiile de istorie militară. Prezența preoților în mijlocul trupei a contribuit hotărâtor la întreținerea moralului ridicat al Armatei Române după retragerea din toamna lui 1916 ca și la menținerea credinței în victorie, în participarea la un "război sfânt" pentru Neam și Țară, ceea ce a suplinit considerabil lipsa instruirii și a echipamentului de luptă corespunzător. Preoții militari au dat un ajutor important formațiunilor sanitare în îngrijirea răniților și combaterea mării epidemii de febră tifoidă din primăvara lui 1917 și au desfășurat o activitate misionară deosebită în rândul populației civile.

Studiul de față își propune să realizeze o retrospectivă secvențială a ceea ce a reprezentat Serviciul Religios de la constituirea sa și până la demobilizarea parțială din 1918. Se pot vedea greutățile, inerente oricărui început, în adaptarea activității pastoral-misionare la condițiile de război, dar și pilde de jertfelnicie ale preoților cu vocație, responsabilitate și simț al misiunii. Prezentarea tradițiilor Serviciului Religios al Armatei, a locului și rostului preotului în armată, în contextul discuțiilor actuale pe marginea reorganizării Compartimentului de Asistență Religioasă al Armatei într-un serviciu de sine-stătător poate constitui o temă de reflecție și o provocare în același timp.

Prezența preotului în mijlocul oștirii, a arhierilor alături de domnitori a fost o realitate incontestabilă de-a lungul istoriei Țărilor Române. Totuși primele preocupări pentru introducerea instituționalizată a asistenței religioase în armata română datează de abia de la mijlocul secolului al XIX-lea². În 1850, în timpul domniei lui Barbu Știrbei (1849-1853), cunoscut pentru strădania sa de a reorganiza "oștirea pământeană", Departamentul Lucrărilor Ostășești din Țara Românească hotărâ instituirea unui preot pe lângă fiecare polc (regiment) al oștirii în garnizoanele București, Craiova și Brăila. Numirea acestora urma să se facă în înțelegere cu Mitropolia Ungro-Vlahiei, avându-se în vedere totodată, și stabilirea lefurilor, odăjdiilor și obiectelor de cult necesare. În acest context, au fost elaborate și primele

¹ Studiul de față se bazează pe activitatea de cercetare la Arhivele Militare Române, fond 4991 (Marele Cartier General. Serviciul Religios), arhivele pe anii 1916, 1917, 1918, documente microfilmate, rolele 41516- 41518 (în continuare se va cita AMR). O parte din aceste documente se regăsesc și în culegerea *Preoții în lupta pentru Marea Unire*, ed. Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, București, 2000 (în continuare se va cita *Preoții în lupta...*).

² Asupra asistenței religioase în armată până la Primul Război Mondial, a se vedea studiile recente: Gh. VASILESCU, "Asistența religioasă în oastea Țării Românești în 1850-1870", în *Armata și Biserica*, București, 1996, p. 129-136; prof. dr. Mircea PĂCURARIU, "Preoți militari în armata română până la 1918", în *ibid.*, p. 146-159; comandor (r) dr. Ilie MANOLE, *Preoții și oștirea*, București, 1998, p. 39-66.

instrucțiuni privind Îndatoririle preoților de oștire³, care se refereau la atribuțiile lor religioase în mijlocul trupei precum și la adoptarea unor semne distinctive pentru ținuta preoților de polc, după exemplul preoților din armata imperială rusească. În contextul măsurilor de unificare și dezvoltare a puterii armate adoptate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), odată cu înființarea unor noi arme și servicii, crește și numărul preoților militari a căror plată este preluată treptat de bugetul statului. În Tabloul de cadre și efectivele armatei pe anul 1863 figurau 15 preoți (7 la regimentele de infanterie, 2 – regimentele de lăncieri, 1 – regimentul de vânători, 1 – regimentul de artilerie, 1 – batalionul de geniu, 1 – școala militară, 2 – administrația spitalelor), fiind enumerați alături de medici, în rândul ofițerilor de Stat Major⁴.

În 1870 a fost elaborat primul Regulament pentru clerul de armată, care permitea existența câte unui preot pe lângă fiecare regiment sau batalion, dacă acestea constituiau "un corp aparte"⁵. Structurile militare comunicau Ministerului de Război necesarul de preoți, iar acesta, la rândul său se adresa ierarhului în eparhia căruia se afla corpul respectiv, pentru a numi o persoană corespunzătoare. Preotul înrolat făcea parte din Marele Stat Major, avea drept la ordonanță și îndeplinea următoarele servicii: oficierea slujbelor religioase, activitate didactică la școlile corpului, asistența religioasă a bolnavilor pe lângă ambulanțe, precum și păstrarea obiectelor de cult din dotarea corpului respectiv. În preajma Războiului de Independență pe lângă toate unitățile din aceeași garnizoană exista câte un preot având funcția de confesor militar. Biserica s-a îngrijit să elaboreze reglementări precise referitoare la îndatoririle lor pe timp de pace și de război⁶ și a supravegheat îndeaproape activitatea celor zece preoți de garnizoană care au însoțit oștirea în campaniile de la sud de Dunăre, precum și a preoților de mir și ieromonahilor înrolați voluntari⁷. Preoți militari au participat și la al doilea Război Balcanic (1913), însoțind trupa sau alături de efectivele Crucii Roșii, sub coordonarea Mitropolitului Moldovei și Sucevei, Pimen Georgescu⁸.

În concluzie, prezența preoților în armată înaintea izbucnirii primei conflagrații mondiale făcea obiectul mai multor prevederi regulamentare militare, fără să existe preocupări pentru instituționalizarea unui serviciu religios în armată⁹. "Noi – spunea unul din preoții care va participa la Război – se pare că suntem încă sub stăpânirea unui sentiment de neîncredere față de forța sufletească ce ar putea inspira Biserica celor ce mâine vor da tot ce au mai scump pentru țara și neamul lor"¹⁰. Autoritățile ecleziastice s-au străduit să arate importanța pregătirii sufletești a soldatului, alături de cea militară și, în consecință, necesitatea permanentizării preotului în armată, luând ca exemplu multe țări europene, unde un serviciu asemănător funcționa chiar pe timp de pace¹¹.

³ Publicat de Gh. VASILESCU. *op. cit.*, p. 132-135.

⁴ *Monitorul Oastei*, 15 martie 1863, p. 167-191.

⁵ Înalt Decret 603/ 6 aprilie 1870, *Monitorul Oastei*, nr.13/ 1870; lt.col. D. STAVRACHE, Florica DOBRE, "125 de ani de la adoptarea primului Regulament al preoților militari în armata română, *Revista de istorie militară (RIM)*, nr.2/1995, p. 26.

⁶ "Datoriile preotului în armată", *BOR*, IV (1877-1878), nr. 1, p. 173-180.

⁷ Mircea PĂCURARIU, "Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de Războiul de Independență", în *BOR*, nr. 5-6/ 1967, p. 607-610; D. CĂLUGĂR, "Preoți și familii preoțești în sprijinirea Războiului de Independență", *MA*, an XXII (1977), nr. 4-6, p. 359-360; pr. N. Chialda, "Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la cucerirea Independenței de stat a României", *ST*, XXIX (1977), nr. 5-8, p. 387-407; Nestor VORNICESCU, *Contribuții aduse de slujitorii bisericești pentru Independența de tat a României în anii 1877-1878*, Craiova, 1978.

⁸ G. PÂRVU, "Războiul și Biserica", în *Pregătiri sufletești pentru zile mari*, București, 1916 – prezintă toate eforturile pe care le-a făcut ÎPS Pimen, Mitropolitul Moldovei și Sucevei pentru pregătire sufletească a oștirii: corespondența cu autoritățile civile și militare, participare la toate evenimentele militare, prezidarea unor conferințe speciale cu preoții etc.

⁹ Preoții de garnizoană erau doar amintiți în evidențele armatei, fără alte atribuții decât de a săvârși unele slujbe religioase la anumite ocazii, în schimbul unei renumerații fixe. Despre limitele statutului lor în armată a se vedea pr. Sachelar Constantin ROȘESCU, "Preoțimea și Armata. Discurs ținut la conferințele pastorale", Iași, 1915, *BOR*, XXXIX (1915), nr. 1, p. 1898- 1913.

¹⁰ Cicerone IORDĂCHESCU, "Pregătirea sufletească a armatei", *BOR*, XXXIX (1915), nr. 1, p. 1311-1313.

¹¹ Armata germană și cea austriacă înființaseră nu numai un corp preoțesc special, ci și biserici de garnizoană, așa numitele *garnison-Kirchen* în care se făcea pregătirea sufletească a soldaților și a ofițerilor. În Rusia, preoții Armatei de uscat și ai marinei formau un corp aparte, cu atribuții precise, depinzând de autoritățile militare.(Cicerone IORDĂCHESCU, *Însemnări din anii 1916-1919*, Iași, 1937, p. 12-13).

Preotul militar între ascultarea canonică și disciplina militară

Conform *Regulamentului pentru clerul din armata permanentă (1870)*, în anul 1914 activau 53 de preoți militari, câte unul în fiecare garnizoană, cu excepția garnizoanelor mari, București, Iași, Galați, Craiova, Constanța, unde se aflau câte doi preoți¹². Cum numărul acestora era absolut insuficient în cazul unei iminente intrări a României în război, autoritățile bisericești au început, încă din timpul neutralității (1914-1916), să se preocupe de coordonarea activității preoților mobilizabili într-un serviciu care să depindă canonic de Biserică, iar disciplinar de Armată.

În ședința sa din 15 mai 1915, Sfântul Sinod al Bisericii Autocefale Române hotărâ să numească un *Superior al preoților din armată*¹³ în persoana Iconomului-stavrofor Constantin Nazarie, profesor de morală la Institutul Teologic București și director al Seminarului Teologic¹⁴. Cu aceleași prilej a fost adoptată și o decizie a Sfântului Sinod referitoare la preoții de armată, care cerea tuturor Episcopiiilor și Mitropoliilor să dea "preoți trebuincioși pe timp de pace și de război, titrați în teologie, cu aptitudini pentru păstorirea militară" care să aibă vârsta cuprinsă între 30 și 45 de ani. Preoții militari urmau să fie numiți de către Ministerul de Război, la recomandarea Bisericii și intrau sub regimul legilor militare, asimilându-se corpului ofițeresc. Ei trebuiau să însoțească trupa oriunde vor merge, dând povețe pastorale și efectuând serviciile religioase. Marele Stat Major al Armatei Române a aprobat propunerile venite din partea Bisericii, cu rezerva că Protoiereul Constantin Nazarie era atașat, *doar în caz de mobilizare*, la Marele Cartier General al Armatei ca Șef al Serviciului Religios.

Imediat după numirea sa, Protoiereul Nazarie a înaintat mai multe referate în care solicita ca însărcinarea sa de Protopop al preoților de armată să înceapă imediat și să aibă un caracter permanent, deoarece unificarea și armonizarea activității preoților în armată o considera la fel de importantă pe timp de pace ca și pe timp de război. Într-unul din aceste rapoarte, el deplângea faptul că preoții militari "până azi nu au la dispoziție nici o tradiție și nici un regulament de urmat"¹⁵ și sunt privați de posibilitatea de a fi pregătiți din timp pentru misiunea lor. De asemenea, el considera absolut necesară reglementarea statutului preoților în armată, prin asimilarea cu gradele ofițerești. Cu acordul autorităților militare, Protoiereul Nazarie a elaborat în cursul anului 1915 *Instrucțiunile pentru preoții de armată în vreme de război prezentate Marelui Stat Major al Armatei*¹⁶ care prevedeau până la cele mai mici detalii, rezolvarea tuturor cazurilor care puteau apărea în timpul războiului în activitatea preoților militari.

Instrucțiunile se referau în principal la rolul preoților pe timp de război, drepturile lor materiale, ținuta de campanie, plățirea unei prime de echipament. În momentul în care era mobilizat, preotul se prezenta la locul și unitatea indicate pe ordinul de chemare, alăturându-se Serviciului Sanitar al trupe respective. El urma să aibă la dispoziție mijloace de transport pentru sine și pentru obiectele necesare serviciului religios, precum și o ordonanță regulamentară. Între preot și comandantul unității respective trebuia să se stabilească raporturi de coordonare: preotul nu putea face nimic fără știrea și aprobarea comandantului, nici comandantul nu putea face nimic care să știrbească prestigiul preotului, sau să aducă atingere ordinii canonice sau ritualului stabilit pentru efectuarea serviciilor divine. Preotul se număra între membrii corpului ofițeresc, avea drept la salut din partea trupe și a tuturor gradelor inferioare și superioare din toate armele. Îmbrăcămintea lui era cea obișnuită, cu singura deosebire că pentru marș și alte împrejurări excepționale, putea purta cizme, pălărie gri sau

¹² "Bugetul cheltuielilor Ministerului de Război pe exercițiul anului 1916-1917", *Monitorul Oastei*, nr. 19/ 1916, p. 125-134.

¹³AMR, Adresa nr 60/ 18 mai 1915, dosar 1, f. 1-2; *Preoții în lupta...*, p. 1

¹⁴ Arhim. Iuliu SCRIBAN, "Moartea iconomului profesor Constantin Nazarie", în *BOR* an XLIV, 1926, nr. 3, p. 160-161; pr. Scarlat PORCESCU, "Preotul Constantin Nazarie", *MMS*, an. XLVIII, 1972, nr. 3-4, p. 201-216; pr. prof. dr. Constantin GALERIU, "Pr. Prof. Constantin Nazarie", *ST*, XXIX (1977), nr. 1-2, p. 175-179 și *ST*, XXXIV (1982), nr. 1-2, p. 37-38.

¹⁵ C. NAZARIE, *Activitatea preoților din Armată (1916-1918)*, București, 1921, p. 8.

¹⁶ Publicate în *BOR*, (XXIV) 1915, nr. 11-12, p. 882-895.

căciulă și o pelerină de cauciuc asemenea ofițerilor. Ca semn distinctiv, se aplica o bandă de culoarea armei de care aparținea preotul, cusută pe mâneca stângă a reverendei, peste care se cosea o cruce albă, iar sub ea numărul trupei din care făcea parte. De asemenea preotul trebuia să poarte la piept, peste îmbrăcăminte o cruce de metal argintat și să aibă un toiag cu mânerul alb. Ori de câte ori apărea în odăjdii spre a efectua un serviciu, trupa la vederea Sfintei Cruci și a Evangheliei stătea în poziție de drepti, dacă era fără armă, iar dacă era cu armă dădea onorul ca la Drapel.

Veșmintele și obiectele de cult absolut necesare (Epitrahilul, cutiuța cu Sfânta Împărtașanie, Crucea, *Aghiazmatarul*, *Panihida*, două Procovețe mici, lingurița, o sticluță cu vin) urmau să fie păstrate într-o geantă de piele, prevăzută cu despărțituri și cu câte o cruce vizibilă pe laturile din afară. Tot în această geantă, preotul avea o sticluță de spirt și chibrituri pentru dezinfectarea linguriței în caz de epidemii, o cutie individuală de pansament pentru a putea acorda primul ajutor, precum și un carnetel pentru notarea deceselor. În sfârșit, pentru păstrarea tuturor obiectelor preoțești, administrația militară trebuia să pună la dispoziție o ladă de lemn îmbrăcată cu tablă și prevăzută cu încuietoare, având 120 cm lungime, 60 cm înălțime și 70 cm lărgime. Lada avea la unul din capete două despărțituri, care să ocupe 40 cm din lungimea ei. În aceste despărțituri se păstrau cărțile și Sfintele vase, iar în despărțitura mare se păstrau veșmintele și alte accesorii. Lada avea pe capac o cruce vizibilă. În acest scop, preotul va avea o ordonanță, precum și dreptul de a transporta bagajele în ambulanța unității la care este repartizat¹⁷.

Protoiereul armatei era ales de Sfântul Sinod și confirmat de Ministerul de Război. El era șeful suprem al preoților și avea ca atribuții recompensarea celor merituoși, pedepsirea celor ce se abăteau de la disciplina bisericească, completarea locurilor vacante, acordarea de lămuriri asupra unor probleme care nu se aflau în respectivele *Instrucțiuni*, inspectarea și luarea tuturor măsurile necesare pentru îndeplinirea îndatoririlor lor. *Instrucțiunile* au fost puțin cunoscute în Armată. Ministerul de Război nu a luat act oficial de existența lor decât în octombrie 1916, când s-a pus problema plătirii preoților, potrivit cu dispozițiile cuprinse în ele. Într-un raport către Marele Stat Major, Protoiereul Nazarie constata cu amărăciune că foarte puțini dintre comandanți s-au conformat *Instrucțiunilor* care prevedeau chemarea preoților la servicii religioase, serbări, mese ofițerești "în scopul de a strânge legătura dintre trupă, preot și ofițeri... Cea mai mare parte dintre comandanți consideră *Instrucțiunile* ca bune de cunoscut numai pentru preoți, fără a ști că în ele sunt o mulțime de dispoziții care îi privesc direct..."¹⁸. Odată cu *Instrucțiunile*, Protoiereul Nazarie a elaborat și zece *Cuvântări* pentru ostași și cler¹⁹, tipărite pe cheltuiala sa, menite a da preoților un model de felul cum trebuie să se vorbească trupei în diferite ocazii și situații de război. Acestea se refereau la ce înseamnă a fi soldat, drapel, importanța ascultării de superiori, încurajare înainte de luptă sau în caz de înfrângere etc.

Preoții care se încadrau în prevederile deciziei Sfântului Sinod și urmau să fie mobilizați prin ordinul Marelui Stat Major primeau însărcinarea de a lua în grijă câte o unitate militară apropiată de parohia lor, pentru a se familiariza cu mediul militar. Preotul Cicerone Iordăchescu își amintea că mergea de două ori pe săptămână la sediul Regimentului IV Vânători din Iași, spovedea și împărtașea trupa, asculta problemele soldaților, deși activitatea lui era considerată de unii comandanți ca "o pierdere de vreme care încurca treburi mai urgente..."²⁰. Problemele care au apărut din contactul cu trupa au pus în strânsă legătură preoții mobilizabili cu Superiorul preoților din Armată. Protoiereul Nazarie ținea o bogată corespondență cu aproape toți preoții care cereau lămuriri asupra statutului lor în armată, majoritatea fiind legate de procurarea vaselor și obiectelor de cult în caz de mobilizare, de modelul pentru ținuta preoțească în campanie, ca și de modalitățile de primire a primei de echipare. Toate aceste doleanțe erau înaintate la Marele Stat Major, în ceea ce privea

¹⁷ *Instrucțiunile...*, cap V.

¹⁸ C. NAZARIE, *op. cit.*, p. 9-10

¹⁹ C. NAZARIE, *Cuvântări pentru ostași și rugăciuni pentru rege, oaste și popor în vreme de războiu*, București, 1915

²⁰ Cicerone IORDĂCHESCU, *op. cit.*, p. 14-15.

problemele militare sau la Sfântul Sinod pentru problemele bisericesti.

Nu haina face pe om, dar îl reprezintă...

Asigurarea drepturilor materiale pentru preoții mobilizabili a fost una din cele mai delicate probleme cu care s-a confruntat Protoiereul Nazarie în perioada neutralității. Marele Stat Major, care elaborase mai multe regulamente privitoare la plata primei de echipare pentru ofițeri, a dispus, însă, că preoții nu se încadrează în aceste prevederi, decât, eventual, după intrarea României în Război, deoarece listele preoților mobilizați erau continuu modificate, fie din motive de sănătate, fie pentru interese personale sau ale enoriașilor²¹. De asemenea, Protoiereul Nazarie s-a străduit ca autoritățile militare și cele bisericesti să se pună de acord pentru stabilirea unei *ținute de campanie* pentru clerul militar, care să fie adaptată împrejurărilor războiului, mai ales că unii comandanți cereau ca preoții mobilizabili să se prezinte în mijlocul trupei echipați ca în caz de mobilizare și război. Statul Major General considera, însă, că nu este în interesul material al preoților nici obligația de a-și confecționa o uniformă de campanie care ar cere mari sacrificii bănești, mantaua, pălăria și crucea pectorală fiind elemente suficiente care să individualizeze vestimentația preoților de armată. Atelierul corpului putea, în primele zile de mobilizare, să confecționeze eventual banderolele și crucea de pe mâna stângă, asemenea însemnelor purtate de medicii militari pe brațul stâng.

În luna iulie a anului 1916, Protoiereul Nazarie se adresa Șefului Marelui Stat Major cu rugămintea de a aproba dispozițiunile sale referitoare la îmbrăcămintea preoților în vreme de mobilizare și război. Ținuta de vară și de iarnă pe care o propunea²², deși nu a întâmpinat rezerve din partea Marelui Stat Major, nu a putut fi respectată decât de o mică parte a preoților mobilizabili, care s-au bucurat de spijinul comandanților pentru procurarea materialelor necesare confecționării acesteia. Pe de altă parte, nu toți preoții au fost interesați de achiziționarea unei uniforme de campanie. Preotul Cicerone Iordăchescu considera că în mijlocul durtății pe care o presupune viața militară, ostașul are nevoie de clipe de alinare, de momente în care să-și poată deschide sufletul, ori acest lucru este anevoios în fața cuiva îmbrăcat în uniformă militărească. Despre preotul altui regiment, pe care l-a văzut îmbrăcat în ținută de campanie spunea că "acesta nu mai e un preot de armată, adică pus în slujba armatei, ci un preot militar! Un preot pentru care preoția este numai un pretext. Bucuria lui cea mare este că avea uniformă, că-l puteau privi soldații și lumea îmbrăcat în haine militărești..."²³

Având în vedere că nu exista un model nici pentru crucea pectorală, s-a stabilit că aceasta ar trebui să aibă următoarele dimensiuni: 12 cm lungimea lamei verticale, 5 cm lățimea lamei, 4 mm grosimea, 2 mm grosimea zalelor. Crucea și lanțul urmau să fie lucrate din metal argintat, sau din orice metal alb, neavând nici un fel de ornamentație. La partea de jos, în dosul lamei verticale se puneau inițialele preotului și unitatea trupei din care face parte. Crucea protoiereului avea aceleași dimensiuni, cu singura deosebire că era confecționată din metal aurit²⁴. Marele Stat Major s-a îngrijit de cumpărarea din comerț a crucilor prevăzute a se purta de către preoți la piept în campanie, după modelul propus de Protoiereul Nazarie, costul acestora urmând să fie acoperit din prima de echipare.

Cu puțin timp înaintea izbucnirii războiului, Protoiereul Nazarie s-a străduit să obțină

²¹ AMR, Adresa 5269/ 9 martie 1916, dosar 175, f. 418; *Preoții în lupta...*, p. 26.

²² Îmbrăcămintea preotului pe timp de vară se compunea din: bocanci și jambiere negre, pantaloni de culoare verde cenușiu, bluză de culoare verde cenușiu, puțin ajustată și lungă până la genunchi, o pălărie de culoare verde cenușiu ca a vânătorilor, cu trese de locotenent și pajură în față, dar fără turtitură. Bluza nu avea epoleți, în schimb avea, pe mâneca stângă, crucea prevăzută în *Instrucțiuni*. Pe vreme de iarnă, îmbrăcămintea consta din: cizme, pantaloni verzi cenușii, dolman verde-cenușiu blănit cu guler de blană și căciula brumărie. Dolmanul avea la mâneca stângă crucea reglementară prevăzută în *Instrucțiuni*. Atât peste hainele de vară, cât și peste cele de iarnă, preotul purta la piept crucea reglementară. Fiecare preot avea pelerină ofițerească cu crucea pe mâneca stângă. Cei din spitale și în general cei care nu luau parte la marșuri (partea sedentară), își păstra costumul obișnuit, având dreptul să poarte bastonul reglementar, crucea pectorală și crucea de pe mână. (AMR, dosar I, f. 41-42; *Preoții în lupta...*, p. 42-43).

²³ Cicerone IORDĂCHESCU, *op. cit.*, p. 12-13.

²⁴ AMR, Raport către Marele Stat Major din 30 aprilie 1916, dosar 1, f. 20; *Preoții în lupta...*, p. 29.

concentrarea tuturor preoților mobilizabili la sediile eparhiale, în cursul lunii iunie 1916, pentru a avea un schimb de vederi cu ei "ca nu cumva surprinși fiind de evenimente neașteptate, preoțimea de armată să nu fie pregătită suficient și eu să am vreo greutate pe cuget"²⁵. Pentru preoții din Mitropolia Ungro-Vlahiei întrunirea s-a ținut în ziua de 20 iunie 1916 în Palatul mitropolitan și au fost abordate următoarele probleme: rolul preotului înainte de război, preotul ca oficiant, preotul ca susținător al moralului trupei, preotul ca mângâietor al trupei²⁶. Cu acest prilej, s-au dat preoților îndrumări detaliate asupra tuturor chestiunilor nelămurite și s-a înaintat Marelui Stat Major un raport în care erau semnalate toate problemele care trebuiau urgent rezolvate pentru buna desfășurare a activității clerului din armată. Protoiereul se plângea din nou că foarte puțini ofițeri s-au conformat *Instrucțiunilor* care recomandau ca preoții să fie chemați la servicii religioase, serbări, mese ofițerești pentru a strânge legăturile cu trupa. Pe de altă parte, comandanții unităților pe lângă care erau repartizați nu începuseră încă să se îngrijească de procurarea acelor obiecte care țineau de resortul armatei: stofele pentru ținuta de campanie, geanta indispensabilă, lădița de campanie și carnetul ofițeresc. Mitropolitul Primat Konon a fost înștiințat că *nici un preot nu avea Antimisul trebuitor*, iar cea mai mare parte a acestora nu au primit indicații de unde să ridice cele necesare cultului.

Pentru corectarea tuturor acestor neajunsuri, Protoiereul Nazarie s-a străduit ca fiecare unitate militară să aibă un preot, fie măcar cu titlul de preot de rezervă, care să ia parte la toate manevrele și momentele mai însemnate ale unității, ca astfel să se obișnuiască cu mediul militar chiar de pe timp de pace. În ciuda tuturor acestor eforturi organizatorice, la 14 august 1916 când România intra în război, statutul preoților de armată era departe de a fi reglementat, ceea ce făcea ca misiunea Protoiereului Nazarie să fie extrem de dificilă.

Cine nu are sabie, de acum să-și cumpere...

Odată cu mobilizarea armatei, au fost chemați sub arme și un număr de 253 de preoți, dintre care 46 au fost demobilizați curând pe caz de boală, de vârstă avansată sau datorită problemelor din parohie și înlocuiți cu alți preoți²⁷. Pentru coordonarea activității acestora, s-a înființat Serviciul Religios, condus de Protoiereul Nazarie, care făcea parte din Eșalonul III al Marelui Cartier General și era încadrat de Iconomul V. Pocitan și secretarul N. Georgescu, licențiat în Teologie și student la Facultatea de Drept. Având în vedere că aproape toate problemele preoților de armată se refereau la chestiuni duhovnicești și canonice, Statul Major General și-a dat acordul ca ei să se adreseze direct Șefului Serviciului Religios pentru rezolvarea doleanțelor lor. La rugămintea Protoiereului Nazarie, Direcția Generală a Poștelor a permis purtarea unei corespondențe gratuite între preoții mobilizabili și Serviciul care le coordona activitatea²⁸. În cazul în care rezolvarea unei cereri nu ținea de competența Serviciul Religios, aceasta era înaintată forurilor militare sau bisericești în drept. Pentru cazurile grave, când era absolut necesară deplasarea personală la diferitele unități combatante pentru a se convinge de vinovăția preoților reclamați, Protoiereul Nazarie a cerut, în repetate rânduri, să i se pună la dispoziție un automobil și un permis de liberă circulație în zonele de operațiune, însă ambele cereri au rămas fără rezultat.

Comandanții corespondau însă cu acest Serviciu exclusiv pe cale ierarhică. Din această cauză, probleme grave, ca dispariția unui preot (mort sau căzut prizonier), erau aduse la cunoștința Protoierei cu mare întârziere, uneori trecând chiar și o lună. Mulți comandanți considerau inutilă prezența preotului în armată și cu atât mai mult necesitatea unui Serviciu special. Protoiereul Nazarie nota cu amărăciune în acest sens: "Multe din prejudecățile

²⁵ C. NAZARIE, *Activitatea...*, p. 10.

²⁶ "Dare de seamă asupra adunării preoților mobilizați din Eparhia Ungro-Vlahiei", *AMR.*, dosar 1, f. 29-31; *Preoții în lupta...*, p. 33-38.

²⁷ Tabloul complet al preoților mobilizați la 1916, unitățile la care au fost repartizați, precum și înlocuirile care s-au efectuat pe parcurs, la pr. Grigore N. POPESCU, *Preoțimea și întregirea neamului. Chipuri, fapte, suferințe și pilde pentru viitor*, București, 1940, p. 117-142.

²⁸ *AMR.*, dosar 1, f. 52; *Preoții în lupta...*, p. 46.

societății erau comune și militarilor: unii vedeau în preot un fel de piază rea, alții nu-i dădeau considerație sau îl neglijau; un domn general, chiar după prima parte a campaniei, mă întrebă despre rostul preotului în armată, iar alții, la auzul că există Serviciul Religios al Armatei, strângeau pur și simplu din umeri. Eu însumi am avut multe de îndurat, stând în picioare la ușile celor mari, ba și ale celor mici, fiind tratat de sus cu indiferență sau nevoit să aud vorbe ca acestea: Ce mai caută și popa ăsta pe aici?"²⁹.

Unii dintre preoți semnalau Serviciului Religios greutățile și uneori chiar umilințele pe care le suportau încă de la începutul campaniei din partea unor comandanți. Preotul Toma Chiricuță, confesorul Regimentului 52 Infanterie, relatează că nu i s-a dat nici o posibilitate pentru a-și îndeplini misiunea sa de preot: "Când am cerut a mărturisi și spovedi oamenilor mi s-a spus că nu se poate din lipsă de timp. Ori de câte ori am vrut să săvârșesc o rugăciune, mi s-a spus că nu e timp pentru rugăciune și toate acestea nu ar fi nimic, dacă mi s-ar fi dat măcar considerația gradului și a misiunii de care mă ocup..."³⁰. Economul V. Ursăchescu, numit confesor al Spitalului de Evacuare nr. 4, Corpul IV Armată, a trimis numeroase adrese în care cerea să fie absolvit de însărcinarea umilitoare care i-a fost dată când s-a prezentat la acea unitate sanitară, respectiv de a se ocupa de popota ofițerilor. "Sunt revoltat sufletește – se plângea într-un memoriu adresat Protoiereului Nazarie³¹ – că în tot timpul campaniei trebuie să vegetez în fundul unei bucătării, cât timp alți colegi ai mei simt mulțumire sufletească că au puțința de a-și îndeplini marele lor rost și de aceea vă rog respectuos să mijlociți pentru a fi eliberat de această neplăcută și nepotrivită însărcinare..." După câteva săptămâni, preotul îl informa pe Protoiereul Nazarie că a fost absolvit de "această neplăcută însărcinare" însă ca represalii pentru rapoartele sale repetate, corpul ofițeresc al unității îi interzicea să mai servească mesele la popotă, lăsându-l să se descurce cum putea³².

Evenimentele războiului în curs de desfășurare nu au mai permis reglementarea oficială a statutului preoților militari și în consecință, asigurarea tuturor drepturilor care decurgeau din asimilarea la corpul ofițeresc a rămas în grija Serviciului Religios. Preoții au trimis numeroase rapoarte către Serviciul Religios pentru a interveni în legătură achitarea primei de echipare, deoarece erau în imposibilitatea de a-și procura îmbrăcămintea de campanie. Unii dintre ei cumpărau din banii proprii hainele specificate în *Instrucțiuni*, dar cei mai mulți veneau la unitățile unde erau repartizați cu ținuta preoțească obișnuită. Preotul Ilie Roșoga, confesorul Regimentului I Vânători informa că lipsa primei de echipare pune preoții militari într-o poziție dificilă. "Eu m-am prezentat cu hainele mele preoțești care prin locurile muntoase, nămolose și ploioase fac imposibilă purtarea lor... Ele servesc bine când oficiem orice serviciu religios, dar încolo, Doamne, ferește... Ordonanța toată ziua usucă și perie la ele"³³.

Lipsa primei de echipare, precum și plata neregulată a soldelor afectau în egală măsură și familiile preoților concentrați. "În fața neajunsurilor care le întâmpin pe front și în fața neajunsurilor pe care le întâmpină familia mea – scria Preotul Constantin Popescu-Vlădeni de la Ambulanța diviziei a IV-a – n-ați putea Prea Cucernicia Voastră a interveni pentru a mi se da drepturile mele cuvenite? Până acum toate nevoile mele și ale familiei mele le-am împlinit cu produsul muncii mele, încă de când eram nemobilizat. Acum ce să fac și cu ce să trăiesc, decât de aici de unde muncesc?"³⁴ Soția sa, refugiată în Bacău împreună cu cei doi copii, trimitea la rândul său, mai multe rapoarte la Biroul de informații din Comandamentul orașului pentru a afla ceva despre soțul ei, fără să primească însă nici un răspuns. S-a adresat, în disperare de cauză și Ministerului de Război, expunând situația în care se afla și cerând, fie să i se dea jumătate din salariul soțului său, fie să i se înlesnească comunicarea cu el pentru a primi cele necesare. Referitor la această problemă, Serviciul Intendenței, făcea cunoscut că familiile mobilizaților rămase pe teritoriul ocupat urmau să primească drepturile prin Societatea Națională a Crucii Roșii și prin urmare să se plătească mobilizatului suma ce i se

²⁹ C. NAZARIE, *op. cit.*, p. 12.

³⁰ AMR, Raport din 22 octombrie 1916, dosar 4, f. 61; *Preoții în lupta...*, p. 60-61.

³¹ AMR, Raport din 18 octombrie 1916, dosar 2, f. 49; *Preoții în lupta...*, p. 59.

³² AMR, Raport din 6/ nov 1916, dosar 4, f. 25.

³³ AMR, Raport din 29 august 1916, dosar 2, f. 34

³⁴ AMR., Raport din 4 octombrie 1916, dosar 2, f. 37; *Preoții în lupta...*, p. 54-55.

cuvenea și mai înainte, mai puțin partea lăsată familiei³⁵.

În luna martie a anului 1917, Marele Stat Major elibera Ordinul Circular 19.001, primul act oficial care reglementa asimilarea preoților militari, precum și recompensarea celor care au dat dovadă de acte de bravură, curaj și dispreț față de moarte³⁶. Potrivit acestei reglementări, preoții de regimente erau asimilați gradului de *locotenent*, cu posibilitatea de a fi înaintați la gradul de *căpitan* pentru merite deosebite. Șeful Serviciului Religios era asimilat gradului de *colonel*, iar ajutorul acestuia gradului de *maior*. Ținuta preoților urma să se adapteze acestei asimilări, adăugând sub banda de la mâneca stângă *două stelute argintate pentru gradul de locotenent, trei stelute pentru gradul de căpitan, o stelută aurită pentru Protoiereul armatei*. Ofițerilor li se cerea în mod expres respectul convenit acestor grade și tot concursul lor pentru îndeplinirea activităților lor. Acest ordin circular împreună cu Înaltul Decret Regal 778/ 25 iulie 1917³⁷ care relua și întărea toate aceste prevederi, au fost singurele instrucțiuni pentru preoții de armată adoptate în timpul Războiului.

Cei mai mulți dintre ofițeri s-au împăcat greu cu noul statut al preoților de armată, cu faptul că, în termeni bisericești, preotul este părinte, conducător spiritual al regimentelor și de aceea se află în raporturi de coordonare cu comandantii. Preotul N. Hodoroabă, confesorul Regimentului 69 Infanterie, relatează o discuție edificatoare cu comandantul Diviziei din care făcea parte Regimentul său³⁸. Comandantul considera că preoții "sunt o clasă privilegiată, care primește leafă, fără să facă nimic; nici măcar la popotă nu sunt trimiși... Nu poți – continua comandantul – să îmbâcsești sufletul soldatului cu serviciul religios în orice timp, soldatul nu este dispus întotdeauna să te asculte. Sunt mulți care merg la Biserică doar de 2-3 ori pe an. Ori aici avem oameni între 20-20 de ani, exact când umblă omul după înavuțire... Eu nu pot pricepe ordinul de Marele Cartier General, în care se spune că serviciul dumneavoastră este de coordonare, nicidecum de subordonare. Dacă eu dau ordin ca Regimentul 20 să plece la Adjud și dumneata rămâi, cum poate fi coordonare fără subordonare?...". Pentru a rezolva aceste probleme, Serviciul Religios a transmis o circulară către comandantii de unități, în care li se aducea la cunoștință faptul că, potrivit dispozițiilor canonice și *Instrucțiunilor preoților de armată*, precum și modificărilor aduse prin Înaltul Decret Regal no. 778/ 25 iulie 1917, "preotul dintr-o unitate nu poate fi privit ca un element de subordonare, ci de coordonare în ceea ce privește cele bisericești" și ruga, în consecință, să se ia cuvenitele măsuri pentru a se evita micile conflicte ce ar putea să se nască dintr-o înțelegere inexactă a rostului preotului în armată³⁹.

Reglementarea **ținutei de campanie** a fost, în continuare, una din preocupările constante ale Serviciului religios. "Costumul preoților de armată – recunoștea mai târziu Protoiereul Constantin Nazarie – mi-a produs multe momente neplăcute, mai ales că mi s-a făcut de către Prea Sfințiii Chiriarhi aluzii vădite în privința lui"⁴⁰. Preoții din armată nu puteau lua parte la luptele și marșurile pe care le făceau împreună cu trupele în costumul obișnuit, pe de o parte deoarece împiedica mersul, iar pe de alta era impropriu condițiilor strategice. Preoții îi semnalau că, de multe ori, numai într-o singură zi prin munți veșmintele lor s-au prefăcut în zdrențe și s-au îmbrăcat soldățește. Din această cauză, Serviciul Religios hotăra că preoții să-și poată confecționa veșminte din stofa militară de vară și de iarnă. Totuși, au existat dificultăți și în acest sens, fie pentru că unii comandanți nu permiteau acest lucru, neavând ordine clare, fie li se acorda doar 2-3 metri de stofă, cantitate absolut insuficientă pentru confecționarea veșmintelor. După mai multe intervenții s-a acordat preoților, contra cost, 8 m de stofă și 25 cm postav și o pereche bocanci de care să se folosească pe tot timpul campaniei.

Pentru procurarea **veșmintelor și obiectelor de cult** necesare, Serviciul Religios făcuse demersuri încă din perioada neutralității. Sfântul Sinod hotărâse atunci ca preoții să

³⁵ AMR, Raport 15 913/ 6 martie 1917, dosar 3, f.15

³⁶ O.C. 19 001/ 9 martie 1917, *Monitorul Oastei*, nr. 28/ 1917, p. 118- 119.

³⁷ Înalt Decret nr. 778/ 25 iulie 1917, *Monitorul Oastei*, nr. 79/ 1917.

³⁸ N.V. HODOROABĂ, *Din Războiul de Reîntregire. Note și impresii de campanie (1916-1918)*, București, 1923, p. 279.

³⁹ O.C. 1605/ 24 decembrie 1917, dosar 15, f. 289-292; *Preoții în lupta*, p. 178-179.

⁴⁰ C. NAZARIE, *op. cit.*, p. 17-18.

poată lua cele necesare cultului de la bisericile respective, pe baza unei adevărinite date Epitropiei parohiale, cu excepția Sfințelor Antimise care se vor confecționa din vreme, numai la sediile eparhiale⁴¹. Rămânea în sarcina unităților armatei de a procura geanta indispensabilă de piele, lada de campanie și carnetul ofițeresc. Pentru transportul tuturor obiectelor preoțești, comandantul trebuia să pună la dispoziție preotului și o căruță pentru transportul obiectelor religioase, precum și alte materiale necesare cultului: prescuri, lumânări, vin etc. Mulți dintre preoți nu au găsit înțelegere la comandanți pentru primirea unei trăsuri de bagaje, așa cum cereau *Instrucțiunile* iar evenimentele războiului au făcut ca preoții să se descurce cum puteau.

În toamna lui 1916, armatele Puterilor Centrale au ocupat sudul României, inclusiv Capitala, ceea ce a determinat retragerea oficialităților civile și militare, ca și a unei mari părți a populației în Moldova. În acest context, Serviciul Religios al Armatei a fost nevoit să facă față unor situații deosebite. Marele Cartier General îndemna preoții să nu se limiteze doar la efectuarea serviciilor religioase și la mângâierea celor întristați, ci să fie "susținători și formatori ai moralului ostașilor"⁴². Serviciul Religios s-a străduit, prin diverse mijloace să mențină ridicat moralul trupeii încât aceasta să aibă "credință neclintită în victorie, în viitorul patriei și în realizarea sfințelor aspirațiuni ale neamului"⁴³. În toamna lui 1917, Protoiereul Nazarie recomanda preoților să găsească cele mai bune mijloace pentru ca soldații să facă față la viața în tranșee pe timpul iernii, deoarece aceasta "predispune la monotonie, producând descurajare și împuținând răbdarea". Preoții să organizeze, pe cât posibil serviciile divine în sobor de trei, cinci sau șapte preoți, urmate de scurte cuvântări și să pună bazele unor cercuri culturale sub forma șezătorilor, mai ales la formațiunile sanitare, unde soldații să fie antrenați în lecturi sau cântări care să abată gândurile de la ororile războiului⁴⁴. De asemenea Protoiereul Nazarie a alcătuit o carte de rugăciuni intitulată *Înarmarea sufletească a ostașului român*, care a fost tipărită și distribuită cu ajutorul Marelui Cartier General în februarie 1917 în 15.000 de exemplare, iar apoi în aprilie în 100.000 de exemplare și care cuprindea toate rugăciunile necesare soldatului, cele 10 porunci și poruncile bisericesti privitoare la viața sufletească și trupească a aproapelui, cele 9 fericiri, posturile și sărbătorile de peste an.

În contextul reorganizării Armatei Române din prima jumătate a anului 1917, când multe regimente s-au contopit datorită pierderilor mari de soldați și ofițeri, a fost necesară și demobilizarea unei mari părți a preoților. Protoiereul Nazarie a insistat să fie demobilizați cu precădere preoții din Moldova, care se puteau întoarce la parohiile lor și nu cei din teritoriul ocupat care rămâneau fără nici un mijloc de existență. Preotul P. Pădureanu, din Brigada II artilerie informa de exemplu că fusese demobilizat, din cauza reorganizării diviziilor din Dobrogea și nu se putea întoarce în satul natal ocupat de germani. Prin urmare cerea să fie mutat la alt regiment și propunea ca problema preoților aflați într-o situație asemănătoare să fie rezolvată prin trimiterea monahilor mobilizați la metaniile lor⁴⁵. Serviciul Religios era asaltat, în acest timp, cu numeroase cereri ale preoților de parohie din teritoriul ocupat de a fi înrolați în armată, motivând de cele mai multe ori legătura sufletească cu un anumit regiment sau dorința de a desfășura o activitate similară. Preotul Bănică Roșescu, refugiat din județul Constanța, a trimis referate repetate în care să fie numit preot la Regimentul nr. 34 Constanța, unde erau cei mai apropiați fii sufletești ai lui care îl cunoșteau și doreau să fie în mijlocul lor⁴⁶. Preotul Dolinescu C., profesor și confesor al Liceului Militar Dealu cerea să-și continue misiunea sa pe lângă Școala militară de la Dorohoi, ceea ce corespunde cu pregătirea și ocupația de până atunci⁴⁷. Pentru cei care se ofereau voluntari, Protoiereul Nazarie cerea confirmarea Mitropoliei Moldovei și Sucevei, singura autoritate bisericească rămasă după ocuparea sudului României, pentru a cere binecuvântarea de slujire în armată. În cele mai multe din cazuri, Mitropolia se opunea numirii suplimentare de preoți în armată, deoarece

⁴¹ AMR, Adresa 2812/ 14 iulie 1916, dosar 1, f.43; *Preoții în lupta....*, p. 43-44.

⁴² AMR, Nota 272/ 8 decembrie 1916, dosar 7, f. 193; *Preoții în lupta....*, p. 73.

⁴³ Constantin NAZARIE, *op. cit.*, p. 18.

⁴⁴ Ordinul Circular 1400/ 6 noiembrie 1917, *Ibid.*, p. 24-26.

⁴⁵ AMR, dosar 4, f. 38.

⁴⁶ AMR, dosar 4, f. 107.

⁴⁷ AMR, dosar 4, f. 108-109.

necunoscându-i personal nu-i putea recomanda⁴⁸.

Datorită retragerii precipitate din fața inamicului, multe din lăzile de campanie au fost pierdute sau au fost capturate. Preotul Ilie Nicolau, confesorul Regimentului 36 "Vasile Lupu" se plângea că în retragerea de la Turtucaia "nu am putut scăpa decât numai cu ce am avut pe noi... În prezent, Regimentul se reorganizează la Cernica și trebuie să mă prezint acolo, dar neavând nimic din cele ce îmi trebuie vă rog să interveniți din locul de drept pentru a mi se da prima de echipare, precum s-a dat și domnilor ofițeri care sunt în situația mea" (29 august 1916)⁴⁹. Preotul D. Elian, Confesorul Regimentului 5 Vânători semnală de asemenea că, în timpul retragerii, una din trăsurile de bagaje ale ofițerilor, în care avea veșmintele și cădelnița, a căzut în mâna inamicului și cerea intervenția lui pentru ca serviciul divin în campanie să nu aibă de suferit⁵⁰. Pentru a se acoperi asemenea lipsuri, Serviciul Religios a intervenit pe lângă înaltul cler din teritoriul neocupat pentru ca parohiile cu obiecte sfinte în dublu exemplar să fie date, contra chitanță preoților de armată. Mitropolia Moldovei și Sucevei își exprima acordul ca preoții de parohie "să împrumute la cerere și din prisos" preoților de armată veșminte, cărți și alte obiecte de cult, rămânând ca acestea să fie înapoiate după război⁵¹. În acest sens a fost elaborată o circulară care cerea preoților să întocmească tabele în dublu exemplar în care să se arate obiectele luate, locul de unde au fost luate, actele cu care au fost luate și costul lor aproximativ. Aceste tabele se vor înainta Casei Bisericii și problema restituirii să se tranșeze ulterior între Ministerul de război și cel de Culte și Instrucțiune.

Cel ce va învăța și va face, mare se va chema...

Activitatea preoților pe front s-a încadrat în dispozițiile cuprinse în *Instrucțiuni* și a răspuns solicitărilor ulterioare venite de la Serviciul Religios sau de la Marele Stat Major⁵². Rolul preotului în vreme de război era să efectueze toate serviciile religioase cerute de împrejurări, să mențină și să înalțe moralul trupei, să mângâie pe cei suferinzi. Marele Stat Major a dat în cursul anului 1917 mai multe ordine prin care recomanda fiecărui regiment sau unitate să faciliteze desfășurarea slujbelor religioase în fiecare duminică și sărbătoare, la care să asiste dacă este posibil toți soldații și ofițerii⁵³. La rândul său, Serviciul religios cerea preoților note informative periodice despre activitatea desfășurată, care să includă serviciile religioase săvârșite, copii al cuvântărilor rostite în fața trupei, situația cărților și a cruciulițelor distribuite, precum și necesarul de obiecte de cult. În același timp, a intervenit pe lângă Marele Stat Major pentru ca ofițerii să prezinte și ei câte un raport despre activitatea preotului de pe lângă corpul pe care îl conduc⁵⁴ și să facă demersuri pentru decorarea preoților merituoși.

În conformitate cu dispozițiile cuprinse în *Instrucțiuni*, serviciile religioase pe care le săvârșea preotul în vreme de război erau: spoveditul și împărtășitul trupei, binecuvântarea ei la plecarea din garnizoană spre locul destinat, servicii ocazionale, săvârșirea Sfintei Liturghii

⁴⁸ Despre sprijinul Mitropoliei Moldovei și Sucevei, a se vedea și PIMEN, Mitropolit, *Amintiri din Marele Război*, Neamț, 1923.

⁴⁹ AMR, dosar 4, f. 95.

⁵⁰ AMR, Raport din 24 ianuarie 1917, dosar 2, f. 118; *Preoții în lupta...*, p. 77-78.

⁵¹ AMR, Hotărârea 112/ 16 ianuarie 1917, dosar 2, f. 104; *Preoții în lupta...*, p. 76.

⁵² Note despre activitatea preoților în război la C. CAZAN, "Slujitori Ortodocși din Eparhia Romanului și Hușilor în lupta pentru reîntregirea pământului străbun", în *MMS*, an LIV, nr. 9-12, 1978, p. 715-721; Scarlat PORCESCU, "Contribuții aduse de slujitorii bisericești din Arhiepiscopia Iașilor în anii 1916-1918 pentru făurirea statului național unitar român", în *MMS*, an LIV, nr. 9-12, 1978, p. 685-725; pr. Tudor POPESCU, "Preoți participanți la războiul de la 1916-1918", *MO*, an XXX, 1978, nr. 10-12, p. 77-774; pr. Nicolae BUZESCU, "Spicuri din jurnalul de front al preotului căpitan Constantin Buzescu", în *MO*, an XXX, 1978, nr. 10-12, p. 801-822.

⁵³ "... date fiind împrejurările prin care trecem, cultivarea sentimentului religios este de cea mai mare însemnătate... Pe cât este posibil, ar fi nimerit să se organizeze și coruri, fiindcă slujba religioasă are mai multă influență asupra oricărui suflet, când rugăciunea va fi făcută în cadrul armonios ce creează muzica". AMR, Ordin Circular 15 477/ 23 ianuarie 1917, dosar 3, f. 41.

⁵⁴ O.C. 570/ 10 iunie 1917, Constantin NAZARIE, *op.cit.*, p. 12.

în Duminici și sărbători, îngroparea celor morți și pomenirea lor⁵⁵. Spovedirea și împărtășirea trupei se făcea conform canoanelor când trupa era în repaus, cu acordul comandantului. Având în vedere condițiile excepționale de pe front, preotul putea spovedi trupa în masă, citind rugăciunile de dezlegare și spovedea individual numai pe cei care aveau ceva deosebit de spus. *În cazul în care vreun soldat mahomedan sau evreu cerea să fie spovedit și împărtășit, acest lucru nu se putea face decât numai cu condiția convertirii lui la creștinism.* Binecuvântarea trupei la plecarea ei din garnizoană spre locul indicat se făcea la ora fixată de comandant și după ce trupa se așeza în careu. Preotul săvârșea sfințirea apei mici și apoi ținea trupei o cuvântare ocazională, în care se arăta, de regulă, însemnătatea momentului și vitejia strămoșilor de altădată.

Sfânta Liturghie pentru partea din trupă care se afla în cantonament, se oficia în biserica satului unde se afla trupa respectivă sau pe front, în aer liber, într-un loc amenajat dinainte, cu un altar improvizat. Unii preoți au săvârșit Sfintele slujbe chiar în condițiile speciale de război. Este emoționantă relatarea preotului Hodoroabă, care de sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului a anului 1917, chiar în toiul luptelor, a adunat soldații într-un ogor cu păpușoi la Pufești, pe malul Siretului, i-a așezat în genunchi pentru a nu fi descoperiți și a săvârșit Sfânta Liturghie: "În timpul slujbei încep a șuiera pe sus șrapnelele care se sparg la 40-50 de metri. Soldații nu o rup la fugă, ci se tupilă jos și nu pleacă nici unul până nu s-a terminat rugăciunea. Întreb pe unul din față: – Da nu vă temeți de moarte, camarade? – Nu, părinte; – De ce? – Păi cui e scris să moară, moare și în fundul pământului..."⁵⁶. Preotul Cicerone Iordăchescu a lăsat mărturie despre "chipul cu totul aparte" în care s-au serbat Sfintele Paști din 1917 pe front: "Trupa era coborâtă din munți pentru un repaus. Comandantul nostru, care ținea ca sărbătoarea Învierii să fie prăznuită cu toată pompa, a dat ordin să se facă, pe o pajiște verde de pe malul drept al pârlului Cașin un umbrar de crengi de brad. Punct la orele 12 noaptea tot umbrarul a fost înconjurat de soldați și ofițeri, iar în mijlocul lor masa pentru serviciul divin. Corul ofițerilor a cântat destul de frumos, cum făcuse de altfel și în Vinerea Mare, la biserica din sat... Înălțătoare sărbătoare, făcută la miez de noapte, în mijlocul naturii, când omul este mai aproape de Dumnezeu ca oricând!"⁵⁷ În anumite momente, aveau loc servicii ocazionale: Te-Deum de mulțumire pentru patronul trupei, de Anul Nou, sărbători naționale și onomasticele familiei regale, rugăciuni în caz de boală. Când Regele sau un membru al familiei regale, vizita vreo unitate militară, preotul lua loc în capul coloanei de la flancul drept, având epitrahilul și Sfânta Cruce în mână. Preotul N.V. Hodoroabă își amintea venirea regelui Ferdinand în mijlocul unor regimente adunate la Pădureni la începutul anului 1918. După ce a trecut în revistă regimentele, a fost primit de preoți cu Evanghelia la tribuna regală. Aici s-a oficiat un Te-Deum de 15 minute la care a dat răspunsurile un cor improvizat din ofițeri. Apoi regele a decorat cu ordinul "Mihai Viteazul" trei regimente și a discutat cu fiecare din preoții prezenți⁵⁸.

Serviciul înmormântării se efectua după ritualul stabilit, nu înainte ca doctorul să constate moartea, iar ofițerul stării civile să elibereze actul de deces. Când timpul o permitea preoții se îngrijeau ca la fiecare mormânt să pună o cruce pe care scria numele celui căzut, data și regimentul din care făcea parte. Forțat de împrejurări, când doctorul lipsea, iar trupa se afla în marș grăbit, preotul putea înmormânta, trecându-și în carnet numele decedatului, regimentul din care făcea parte, locul și data morții, date pe care le comunica ulterior celui însărcinat cu ținerea actelor civile. În învălmășeala luptelor, când morții erau cu sutele, era imposibil să fie consemnați toți cei căzuți. De regulă, după ce luptele încetau, preoții oficiau slujbe de pomenire pentru toți cei căzuți: "Duminică la 16 octombrie, am făcut serviciul divin în câmp deschis și au fost pomeniți toți cei căzuți în luptele din urmă... Luptele se înăspreau din ce în ce; rândurile regimentului se răreau și moartea ne pândea din umbră pe fiecare... Nu era nevoie să mai propun eu, preotul, să facem vreo rugăciune, căci comandantul și ofițerii o

⁵⁵ Instrucțiuni..., cap. IV.

⁵⁶ Pr. N.V. HODOROABĂ, *op. cit.*, p. 262

⁵⁷ Pr. Cicerone IORDĂCHESCU, *op. cit.*, p. 60-61.

⁵⁸ N.V. HODOROABĂ, *op. cit.*, p. 293.

cereau..."⁵⁹.

De multe ori, însă, lipsa sau pur și simplu dezinteresul preotului ducea la situații inimaginabile. Cunoscutul intelectual ardelean Onisifor Ghibu a adresat o scrisoare cutremurătoare Protoiereului Nazarie despre cele văzute în cimitirul de la Podu Ilioarei. Trupurile soldaților morți în spitalul din apropiere erau aruncate într-o groapă comună, unul peste altul, fără cel mai mic semn de pietate: "... În momentul sosirii noastre, cadavrele erau acoperite cu pământ, căci groparii se temeau să nu piardă ora mesei de seară. Părintele, care avea un Molitfelnic din care lipsea chiar slujba înmormântării, a recitat singur, fără nici un înțeles și fără nici o evlavie, atât partea preotului, cât și partea cântărețului... Nici o lumânare nu ardea la capătul acestor mucenici, nici un pic de fum de tămâie nu s-a înălțat spre cer, nici un strop de vin nu s-a turnat peste trupuri, nici un sunet de goarnă nu a răsunat în semn de onor ostășesc..."⁶⁰.

Spre deosebire de preoții concentrați la regimente, programul clerului din spitale era fix și puteau să-și organizeze activitățile zilnice pe perioadă mai lungă⁶¹. Confesorul Spitalului de Evacuare nr. 10 Nichișeni, A. Parfenie, cerea Serviciului Religios să aprobe un program zilnic care întrunise și acordul comandantului său. Serviciul religios pentru bolnavi se desfășura dimineața, înainte de a se duce la biserica satului unde ținea slujbe pentru trupă. Conferințele în fața celor bolnavi le ținea de două ori pe săptămână, joia și duminica câte o oră după amiază, iar pentru trupă luna și vinerea. Fiind și învățător își lua angajamentul de a se ocupa să predea scrisul și cititul la soldații neștiutori de carte⁶². În înțelegere cu Preotul G. Georgescu de Spitalului de evacuare nr. 17, aflat tot la Nichișeni a organizat un parastas pentru pomenire celor căzuți la Mărășești. Procesiunea care se deplasa spre cimitir avea în frunte pe răniții celor două spitale care puteau merge, având în mijlocul lor o cruce mare de lemn, apoi preoții, corul, comandantii și ofițerii, iar la urmă trupa celor două spitale.

O altă latură a activității preoților militari a fost **ajutorul dat formațiunilor sanitare** în îngrijirea răniților și combaterea epidemiilor, nu numai prin mijloace specifice (cuvântări de îmbărbătare, predici, răspândirea de cărți cu conținut moral etc.), dar și prin sprijinul efectiv acordat medicilor și infirmierilor. Unul din preoții militari remarca faptul că "apropierea dintre medici și preoți a fost foarte strânsă. Mai în toate regimentele noastre preoții și medicii erau buni prieteni"⁶³. Comandantul trenului sanitar nr. 1, lt. Farmacist Ilie Dragomirescu, spunea despre Preotul N. Vasilescu că a învățat cu ușurință să panseze răniții, "ca cel mai bun om de meserie" și că "obișnuia să se ducă personal cu automobilul sanitar până în apropierea imediată a frontului, la primul punct de ajutor și acolo sub ploaia de șrapnele pansa și îmbărbăta pe răniți și îi aducea în spatele liniei frontului..."⁶⁴. În primăvara anului 1917, când bolile contagioase făceau sute de victime, decimând regimentele, Protoiereul Nazarie a adresat un apel în care îndeamna preoții să fie de folos medicilor în combaterea bolilor molipsitoare, vorbind soldaților despre datoria creștinească de a îngriji trupul, ferindu-l de necurăție și de boli molipsitoare⁶⁵. Preoții au fost mâna dreaptă a medicilor și în aceste situații, unii căzând victimă datoriei, contractând tifosul exantematic, febra recurentă, iar alții chiar murind. Primele cuvinte ale comandantului Regimentului 21 Infanterie către preotul I. Mușeteanu când s-a prezentat la regiment în martie 1917 au fost: "Părinte, suntem într-o stare nenorocită, avem peste 600 de bolnavi și în fiecare zi ne mor câte 5-6 oameni; fii binevenit între noi și te rugăm să ne dai tot concursul pentru combaterea bolilor contagioase"⁶⁶. De multe ori când medicii și infirmierii unității cădeau bolnavi, doar preotul, cu cunoștințele care le dobândise, rămânea să îngrijească pe cei în suferință. Preotul Gheorghe Leu, confesorul

⁵⁹ C. IORDĂCHESCU, *op. cit.*, p. 41; a se vedea și ***, "Cinzeci de ani de la unirea Transilvaniei cu România – Contribuția clerului român la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate", *BOR* nr. 11-12/1968, p. 1131-1135.

⁶⁰ *AMR*, dosar 3, f. 86.

⁶¹ A se vedea Înaltul Decret Regal 72/ 31 ianuarie 1917 referitor la Organizarea serviciului militar de război, în *Monitorul Oastei*, nr 22/ 1917.

⁶² *AMR*, Raport din 14 decembrie 1917, dosar 5, f. 5-6; *Preoții în lupta...*, p. 166-167.

⁶³ Cicerone IORDĂCHESCU, *op. cit.*, p. 29.

⁶⁴ Raport 422/ 13 martie 1917, *AMR*, dosar 4, f. 124-125; *Preoții în lupta...*, p. 95-96.

⁶⁵ C. NAZARIE, *op.cit.*, p. 20-21.

⁶⁶ *AMR*, Raport din 24 iunie 1917, dosar 15, f. 73; *Preoții în lupta...*, p. 123.

Trenului sanitar nr. 6, îl informa pe Protoiereul Nazarie că la sfârșitul lunii februarie s-a ajuns la situația de a face transporturi fără medici, deoarece toți erau bolnavi de tifos. Farmaciștii preparau medicamentele după ordinul medicului bolnav în pat, iar el, cu buzunarele pline de medicamente trecea la fiecare bolnav și le administra⁶⁷.

Preoții aveau de asemenea ordin să se interese de mâncarea soldaților, cu precădere de cea a bolnavilor, de curățenia corporală a soldaților și să inspecteze regulat trupa împreună cu medicul sub această privință. Preotul George Georgescu de la Spitalul de Evacuare nr. 17, având semnale de la soldați că nu sunt bine hrăniți a cerut permisiunea comandantului pentru începerea unei anchete. De asemenea, a propus înființarea unei spălătorii unde soldații să se primenească în fiecare sâmbătă, iar hainele lor să fie deparazitate și spălate⁶⁸.

Serviciul Religios a dat dispoziții preoților să se intereseze de aproape de **copiii orfani** din localitățile unde cantonează și din satele supuse evacuării și a colabora cu comitetele locale pentru întreținerea lor⁶⁹. În cazurile în care nu vor putea face nimic în acest sens, vor înainta un tabel cu numele și prenumele copiilor rămași neplasați. Preoții au colaborat în această problemă cu femeile din Societatea Ortodoxă Română sau i-au plasat la orfelinatul de la Păunești Putna care era condus de Preotul Cunesco, de la Ambulanța Diviziei a 10-a. Preotul Popescu Alexandru a înființat în orașul Adjud o cantină pentru 1500 de copii orfani, strângând cu liste de subscripție 10.000 lei pe lună și ocupându-se și de educația copiilor, iar Preotul M. Cârănescu de la Brigada 15 Artilerie, atâta timp cât trupa s-a aflat în cantonament în satul Poiana (Tecuci) a predat copiilor de școală și a înființat pe cheltuiuala Regimentului o cantină unde lua masa de două ori pe zi toți copiii orfani și familiile fără mijloace⁷⁰. Preotul V. Hodoroabă obișnuia să săvârșească slujbe religioase pentru populația refugiată care se adăpostea prin vagoane și gări, unde fiecare familie avea cu sine cu o mică gospodărie constând în păsări, oi, viței și porci⁷¹. Mulți preoți au servit și populația civilă din satele unde erau cantonați, sfătuiind, în același timp oamenii să-și curețe casele și să mențină o igienă personală strictă pentru a se feri de bolile contagioase. Preoții au arătat aceeași sollicitudine și față de populația maghiară la intrarea Armatei Române în Transilvania, îngrijindu-se de cei bolnavi, efectuând botezuri sau înmormântări: "În spitalul din Odorhei – își amintea unul din preoți – era moartă o bătrână. Niște unguri m-au rugat s-o prohodesc, ceea ce am și făcut. Când au văzut toate astea, sărmanele bătrâne și ungurii care mai rămăseseră în spital, nu le venea să-și creadă ochilor..."⁷².

Serviciul Religios a recomandat preoților să aplice măsuri de rigoare împotriva **propagandei adventiste** care "e contra războiului și deci a intereselor Țării"⁷³. Însuși Generalul Presan, șeful Marelui Cartier General, a intervenit în această privință, cerând comandanților de regimente și unități militare să supravegheze îndeaproape această mișcare și să colaboreze cu preoții pentru eradicarea ei⁷⁴. Preoților li s-a cerut rapoarte detaliate privind situația din regimintele unde se aflau. Preotul Vasile Băjenaru, confesorul Regimentului 1 Grăniceri, informa serviciul Religios că a găsit foi volante în care soldații erau îndemnați să nu mai tragă când se aflau în fața inamicului, deoarece Maica Domnului s-a pogorât din cer și a lăsat un cuvânt plin de durere. Cine citea acele cuvinte era dator să le copieze de nouă ori și să transmită mesajul la alte 9 persoane, iar cine refuza urma să aibă mari nenorociri în familie. În înțelegere cu comandantul unității, trupa a fost adunată în careu și s-a interzis, sub pedeapsa lovirii, citirea, păstrarea sau răspândirea acestor materiale de propagandă. De asemenea, în satele unde trupa era cantonată, preotul s-a îngrijit să prevină și populația civilă

⁶⁷ Raport din 22 martie 1917, AMR, dosar 15, f. 1-4: *Preoții în lupta...* p. 97-100.

⁶⁸ AMR, Raport nr. 13 / 30 mai 1917, dosar 16, f. 23.

⁶⁹ OC 1061/ 17 sept 1917, C. Nazarie, *op. cit.*, p. 24.

⁷⁰ AMR, Raport din 4 octombrie 1917, dosar 5, f. 14; *Preoții în lupta...* 156-157.

⁷¹ N.V. HODOROABĂ, *op. cit.*, p. 242.

⁷² Pr. Cicerone IORDĂCHESCU, *op.cit.*, p. 36

⁷³ Combaterea propagandei adventiste a fost una din preocupările principale ale Profesorului Constantin NAZARIE înainte de Război. A se vedea *Duminica, ierarhia bisericească și botezul după adventiști*, București, 1910; *Cinstirea sfințelor icoane și adventiștii*, București, 1911; *Combaterea principalelor învățături adventiste*, București, 1913 (ed. a II-a, revăzută și adăugită, București, 1912), *Sâmbăta adventiștilor și Sfânta Duminică*, București, 1914; *Feriți-vă de adventiști!*, București, 1916.

⁷⁴ AMR, Ordin Circular 6383/ 28 mai 1917; *Preoții în lupta...*, p. 111

de pericolul acestor învățături, lipind sute de afișe pe ușile bisericilor sau instituțiilor statului sau împărțind sătenilor broșuri⁷⁵. Preotul P. Pădureanu, de la Brigada II Artilerie, deplângea faptul că preoții nu sunt suficient sprijiniți în acțiunile lor de autorități bisericești pentru a primi cărți de rugăciune și cu conținut moral. "Hrană sufletească cer soldații și trebuie să le-o dăm, astfel le-o dau sectele străine, iar noi numai semnalizăm și căutăm să stingem un foc care copleșește de multe ori puterile ce se pun în curmarea răului".

Ori de câte ori au avut ocazia, preoții s-au străduit să întrețină vie, în inimile soldaților, dragostea de neam și țară, dându-le exemple de patriotism și jertfelnicie din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat al României. Preotul Hodoroabă, pe când mergea cu icoana în ajunul Crăciunului, întâlnește întâmplător mormântul Ecaterinei Teodoroiu: "Pe cruce era o coroană de flori veștede; casca ei spartă era legată cu sârmă de cruce. Adun pe toți soldații în jurul mormântului, cântăm Troparul și Condacul Nașterii, apoi îngenunchem cu toții și facem un Trisanghion. Vorbesc, apoi, arătând celor din jur cine a fost fecioara sublocotenent care odihnește aici..."⁷⁶. De asemenea, în predicile sau discursurile pe care le țineau cu diverse prilejuri (praznice împărătești, sărbătoarea patronului regimentului, parastase, zile naționale etc.) obișnuiau să asocieze datele din istoria mântuirii cu evenimentele recente. În acest fel războiul era prezentat ca "începutul mântuirii noastre" ca neam, un război sfânt pentru îndeplinirea idealurilor naționale⁷⁷.

Vrednic este lucrătorul de odihnă și de plata lui...

Începând cu luna martie a anului 1918 au fost elaborate mai multe decrete cu privire la demobilizarea parțială a Armatei Române. Aceasta se efectua în ordinea vechimii contingentelor și se termina la 31 mai 1918, armata urmând să treacă pe picior de pace începând cu 1 iunie 1918⁷⁸. "În acest moment, – își amintea Preotul N.V. Hodoroabă – mie mi se pare că visez, că în calea și fața mea se deschide o poartă nouă, ferecată în aur, ca în povești și că din acest purgatoriu, din acest foc curățitor – căci în purgatoriul catolic noi ortodocșii nu credem – pășesc cu încredere în mijlocul unei societăți purificate, într-o lume ce se va arăta pătrunsă de mai multă dreptate, cinste și moralitate, într-o lume nouă, într-o lume ideală... Frumosule vis, vedeate-voi aeeva?..."⁷⁹ În acel moment, numărul preoților din armata de operațiuni erau 168, repartizați astfel: Marele cartier General – 3, regimentele de infanterie – 60, regimentele de vânători – 10, regimentele de grăniceri – 2, brigăzile de roșiori – 2, de călărași – 2, de artilerie – 15, ambulanțe divizionare – 17, spitale mobile – 15, spitale de evacuare – 20, spitale de contagioși – 5, trenuri sanitare – 12, spitale de marină – 3, sector de fortificații – 1, regiment de vânători de munte – 1, cartierul armatei – 1, centrul de instrucție – 1, regimentul de voluntari – 1⁸⁰.

La începutul anului 1918, Protoieria preoților militari din Basarabia care făcuse parte din Armata imperială rusă, se adresa Serviciului Religios Român cu rugămintea de a fi ajutată pentru numirea unor preoți la garnizoanele din Orhei și Bolgrad, precum și la 8 spitale militare, care să fie plătiți cu leafă de locotenent⁸¹. După unirea Basarabiei cu România (28 martie 1918), Ministerul de Război a instituit o Comisie pentru rezolvarea chestiunilor militare din provincie care să se ocupe și de problema preoților militari. Comisia a hotărât întărirea lui Constantin Partenie, fost preot militar în garnizoana Odessa, în funcția de Protoiereu al preoților militari din Basarabia, asimilat gradului de colonel. De asemenea, s-a constatat că între preoții militari din Basarabia se găsesc doar trei români. În consecință, cei

⁷⁵ AMR, Raport 930/ 27 mai 1917; *Preoții în lupta...*, p. 110.

⁷⁶ N.V. HODOROABĂ, *op. cit.*, p. 277.

⁷⁷ O parte din aceste predicile și discursuri au fost editate după Război: PIMEN, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Din vremea Marelui Război*, București, 1919; Ilie DELEANU, Confesor al Regimentului 20 Infanterie, *Micul Arsenal sufletesc*, București, 1921.

⁷⁸ Înalt Decret 1010/ 1 mai 1918, MO nr. 81/ 21 mai 1918.

⁷⁹ N.V. HODOROABĂ, *op. cit.*, p. 298.

⁸⁰ Listele complete cu numele preoților și unitățile la care erau repartizați, AMR, dosar 9, 10, 11.

⁸¹ AMR, Raport 10/ 20 ianuarie 1918, dosar 27, f. 46; *Preoții în lupta...* p. 184.

32 de preoți militari care se aflau pe lângă diviziile și batalioanele românești din Basarabia au primit dispoziție să se îngrijească de nevoile populației, având posibilitatea de a rămâne în Basarabia ca preoții de garnizoană⁸².

Marele Stat Major le recomanda acestor preoți să se pogoare în mijlocul soldaților români pentru a-i împiedica să se dedea la prădăciuni, să săvârșească slujbe înălțătoare și să țină cuvântări în care să accentueze că participă la o campanie "de dragoste și înfrățire". Serviciul religios cerea preoților dislocați în Basarabia să întocmească rapoarte periodice despre activitatea lor și să desfășoare o activitate pastoral-misionară pusă în slujba idealurilor naționale. Dărilor de seamă ale preoților se refereau la o gamă diversă de probleme, conturând un tablou al stării populației românești din Basarabia sub diverse aspecte: situația economică, mentalitate, grad de rusificare, prezența sectelor etc. Preoții militari au contribuit, în mare măsură, la menținerea disciplinei armatelor române care au trecut Prutul, ca și la înlăturarea atitudinii antiromânești a populației. Preotul N. Ceapă, confesorul Regimentului 10 Vânători își amintea: "Toate mijloacele pașnice le-am întrebunțat pentru a îndepărta orice idee rea despre venirea noastră, insistând asupra dorinței de frate de a ne revedea după 106 ani. Iată ideile care erau la populație: Noi ne-am sculat cu arme împotriva împărăției lor, am fost chemați de boieri, suntem niște tâlhari care luăm tot ce ne cade în mână și altele asemenea..."⁸³. Preoții organizau școli de adulți, săvârșeau slujbele în limba română cu acordul Episcopului Chișinăului, urmate de cuvântări care făceau trimitere la trecutul românesc.

Serviciul Religios al Armatei și-a încetat existența în cursul lunii mai 1918, când toate serviciile din Marele Cartier General au trecut la direcțiile similare din Ministerul de Război. Protoiereul Nazarie rămânea în continuare Superiorul preoților militari, până când se găsea o formulă de instituționalizare a clerului militar în Armată. Un bilanț sumar al prezenței preoților în mijlocul regimentelor arată că în timpul luptelor *4 preoți militari și-au pierdut viața*, aflându-se în prima linie alături de trupă: Preotul N. Armășescu din Tomșani-Vâlcea, confesorul Regimentului 2 Vânători, care a fost înmormântat cu onoruri ofițerești la cimitirul Ghencea⁸⁴, Preotul Ștefan Ionescu-Cazacu, confesorul regimentului Olt nr. 3, căzut la Mărășești cu crucea în mână⁸⁵, Preotul I. Florescu de la Regimentul 2 Grăniceri⁸⁶, și Preotul Vasile Gh. Ionescu, Regimentul 18 Târgu Jiu, ambii căzuți prizonieri la bulgari, respectiv la germani, au murit din cauza tratamentului de detenție. *Alți 20 de preoți au căzut prizonieri*, pentru că au întârziat cu pansarea răniților, îngrijirea muribunzilor sau îngroparea soldaților. Mulți preoți au luat arma în mână în momente critice pentru soarta Regimentului ca Preotul Justin Șerbănescu, confesorul Regimentului IV "Ilfov" nr. 21, singurul preot citat prin ordin de zi al armatei franceze. În timpul retragerii de pe Valea Prahovei, în urma morții tuturor ofițerilor regimentului, s-a pus în fruntea ostașilor care se dispersau și i-a comandat până ce inamicul a fost respins pe muntele Susai și s-a oprit ocuparea Azugăi. În luptele care au urmat, a fost rănit și a căzut prizonier în mijlocul trupei care nu se mai putea apăra. A reușit apoi să evadeze, rătăcind prin munți timp de 8 luni în căutarea liniilor românești⁸⁷. Pentru

⁸² AMR, Adresa Ministerului de Război 1956/ 4 aprilie 1918, dosar 27, f. 18.

⁸³ AMR, Raport din 2 mai 1918, dosar 23, f. 21-23; *Preoții în lupta...*, p. 279-282.

⁸⁴ Despre activitatea sa ca preot militar, a se vedea pr. Grigore POPESCU, *op.cit.*, p. 50-52.

⁸⁵ În 1926, Societatea "Mormintele Eroilor", care a strâns în cripta "Bisericii Neamului" de la Mărășești toate osemintele eroilor căzuți, a găsit **mâna dreaptă a preotului neputrezită**. A se vedea C. BOBULESCU, *Fețe bisericesti în războaie*, Chișinău, 1930, p. 117. O evocare emoționantă la N.M. POPESCU, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, p. 169-171; diac. prof. dr. Petru DAVID, "75 de ani de la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918", în *BOR* nr. 10-12 p. 16-17.

⁸⁶ Pr. Grigore POPESCU, *op.cit.*, p. 55- 61.

⁸⁷ "... aveam adunați pe lângă mine 70 de prizonieri, toți cu un gând și un suflet de a trece frontul. În fiecare zi le făceam sfinte rugăciuni și împărtășanii cu Sfintele Taine și-i întăream în credință. Foamea, arșița soarelui și frigul nu-l mai spun, știe bunul Dumnezeu. 3 luni de zile m-am hrănit numai cu bureți și mere pădurețe... Pe ziua de 9 septembrie 1019 m-am hotărât să trec frontul. Am coborât muntele, am trecut Putna... și voind a trece linia prin tranșeele ungarilor, santinelele m-au prins, m-au bătut cumplit și m-au dus la comandant; declarându-mă că sunt spion, au vrut să mă împuște, eu le spuneam că sunt de la schitul Cașin și am rătăcit. O escortă m-a dus prin munți, până la Brașov. Aici Curtea Marțială două zile m-a interogată că sunt spion și m-a condamnat la moarte. Cu aceeași escortă, bătut și plin de sânge ca Hristos de jidani, nemâncat de 8 zile, m-au pornit spre Buda Pesta; ajuns la Feldioara, am căzut și m-am îmbolnăvit; jandarmii m-au băgat într-o casă de arest; după două nopți de închisoare,

merite deosebite, un număr de *61 de preoți militari au fost recompensați cu decorații de război românești sau străine*, însă numeroși alți preoți au fost trecuți cu vederea din cauza neglijenței comandanților care nu au întocmit fișele calitative la timp.

Analizând eficiența Serviciului religios în timpul războiului care tocmai se încheiase, Protoiereul Constantin Nazarie s-a preocupat în primii ani de după război de permanentizarea preotului în armată. El considera că fiecare regiment ar trebui să aibă preotul său, ales prin concurs, de o comisie formată din reprezentanți ai Sfântului Sinod și Marelui Stat Major. Instituționalizarea preoților în armată, credea el, va reclama cheltuieli, dar necesitatea pregătirii sufletești a soldatului, care s-a văzut în toate actele de eroism din timpul războiului, trecea pe primul plan: "... dacă în învâlmășagul luptelor, în țipătul răniților, în vaietul bolnavilor, în suspinul muribunzilor, în depresiunea morală aproape generală, preoții au făcut lucruri minunate, ce ar putea oare face în liniștea cazărmii, în condițiile prielnice dezvoltării unei activități pastorale, morale, intelectuale și educative între soldați, cu atât mai mult cu cât preotul are ascendent asupra sufletului țaranului nostru?... Dacă preotul, fără a fi încetățenit în armată a adus servicii așa de mari și de reale, ușor se poate ghici ce foloase îi va aduce în timp de pace și de război, când el va face parte integrant din ea, se va forma, dezvolta și va lucra permanent în vederea trebuințelor ei"⁸⁸.

*

Serviciul religios al Armatei înființat în 1916 a fost premisa permanentizării clerului militar în armata română prin înființarea Episcopiei Armatei. În 1921 a început discutarea proiectului de lege care urma să reglementeze asistența religioasă în Armata Română și în același an a apărut Legea privitoare la organizarea clerului militar. Cu acest prilej, fost instituit Inspectoratul Clerului Militar al cărui șef avea rangul de general de brigadă și era arhiereu și membru al Sfântului Sinod, purtând titlul de Episcop de Alba Iulia.

În perioada interbelică, sub cei trei episcopi ai Armatei, Justinian Teculescu (1923-1924), Ioan Stroia (1925-1937) și Partenie Ciopron (1937-1948), asistența religioasă în oștire este definitiv reglementată prin adoptarea altor acte normative (*Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii privitoare la organizarea clerului militar – 1924, Instrucțiuni provizorii asupra serviciului religios în timp de pace și de campanie – 1931, Legea pentru organizarea clerului militar – 1937*). Acestea se refereau la admiterea prin concurs a preoților militari, drepturi similare cu ale ofițerilor, organizarea serviciului religios în garnizoane, spitale, închisori, școli militare, precum și activitatea pastorală pe timp de pace sau în caz de mobilizare.

Sub păstoria episcopului general de brigadă dr. Partenie Ciopron a fost elaborat un program coerent de recrutare și instruire a preoților militari, care s-a văzut în activitatea pastoral-misionară deosebită din timpul celui de al doilea război mondial. După război, în contextul măsurilor de sovietizare a României, activitatea preoților militari a fost coordonată de Biroul legături-cler (devenit în 1947 Serviciul de educație Religioasă), care era o secție a Inspectoratului General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă. La 22 august 1948, Episcopia Armatei a fost desființată iar preoții militari trecuți în rezervă, punându-se capăt astfel, în mod brutal, unui secol de prezență religioasă în armată.

După mai bine de patru decenii, în 1994 Armata și Biserica s-au regăsit în Compartimentul de Asistență Religioasă al Armatei, înființat ca o etapă necesară în continuarea tradiției preotului militar⁸⁹.

făcând fiebinți rugăciuni către bunul Dumnezeu ca să mă scape din necaz ca pe Apostolul Petru din temniță, am fost ascultat și ca prin minune am putut să scap...", *AMR*, Raport din 21 februarie 1918, dosar 15, f. 381-382; *Preoții în lupta...*, p. 209-212.

⁸⁸ C. NAZARIE, *op. cit.*, p. 93. Evaluarea activității preoților militari în Primul Război Mondial și la pr. Grigore N. POPESCU, *op. cit.*, p. 41-49 ("Preoțimea română pe câmpul de luptă").

⁸⁹ Asupra acestei perioade, a se vedea câteva studii recente de istorie militară: mr. dr. Ștefan PÂSLARU, "23 aprilie 1921: Legiferarea organizării clerului militar", *RIM* 3 (20), p. 38-40; com. (r.) Ilie PENTELESCU, "Înființarea Episcopiei Armatei. Episcopii militari", în *Biserica și Armata*, p. 172-186; col. dr. Petre OTU, "Din activitatea Episcopului general de Brigadă dr. Partenie Ciopron", în *Armata și Biserica*, p. 232-239; com. Aurel PENTELESCU, "Preoți militari pe frontul de Răsărit", în *RIM* 6 (34), p. 4-7; lt. Florin ȘPERLEA, "Clerul militar

Bibliografie :

- 1.Constantin Nazarie, Activitatea preotilor de armata in campania din anii 1916-1919, Tipografia Cartilor Bisericesci, Bucuresti, 1921
- 2.Gabriel Parvu, Pregatiri sufletesti pentru zile mari, Atelierele Socec et Co, Bucuresti, 1916
- 3.Dezbaterile Adunarii Deputatilor/Sedinta de marti, 19 iulie 1921, in Monitorul Oficial, nr.154,martie 1922
- 4.Anuarul suveranilor principilor, ofiterilor si drapelilor decorati cu ordinul Militar „Mihai Viteazul”, Imprimeria Nationala Bucuresti, 1931
- 5.Dictionarul teologilor romani, Editura Enciclopedica, Bucuresti, 2002
- 6.Arhivele Nationale Istorice Centrale, fondul Ministerul de Razboi, Inspectoratul General al Armatei, dosar nr.2, f.79-80